

MEČ SEVERSKÉHO PŮVODU V SNM-ARCHEOLOGICKOM MÚZEU

JURAJ BARTÍK

Od konca roku 1961 spravuje Slovenské národné múzeum v Bratislave (ďalej SNM) zbierku Evanjelického lýcea, ktorú v 19. storočí založil a vybudoval jeho profesor Dr. Dániel Schimko. Zbierka pozostáva predovšetkým z numizmatického materiálu a archeologických nálezov pochádzajúcich z územia Slovenska, strednej a v menšej miere aj západnej Európy, Grécka, Talianska a Egypta. Niektoré predmety darovali priaznivci lýcea, ďalšie získal zakladateľ kúpou. Už na konci 19. storočia bola zbierka vypublikovaná (Györik 1888, 23), avšak len formou stručného zoznamu predmetov bez obrázkov.

Časť archeologickej zložky zbierky je odborne spracovaná (Hudec 1994), ale len niektoré predmety aj zverejnené v odbornej literatúre (Paulík 1982, 19; Studeníková 2004, 435).

V príspevku chceme upozorniť na doteraz neznámy, na Slovensku úplne unikátny bronzový meč. V katalógu z roku 1888 sú o ňom (pod číslom 472) uvedené nasledujúce údaje: „Na dva kusy zlomená čepeľ meča, dlhá 67,7cm, hore široká 6cm, v strede 4 cm, je predhistorická, tiež patinovaná. Údajne sa našla v Írsku. Kúpna cena 46 forintov“ (Györik 1888, 24).

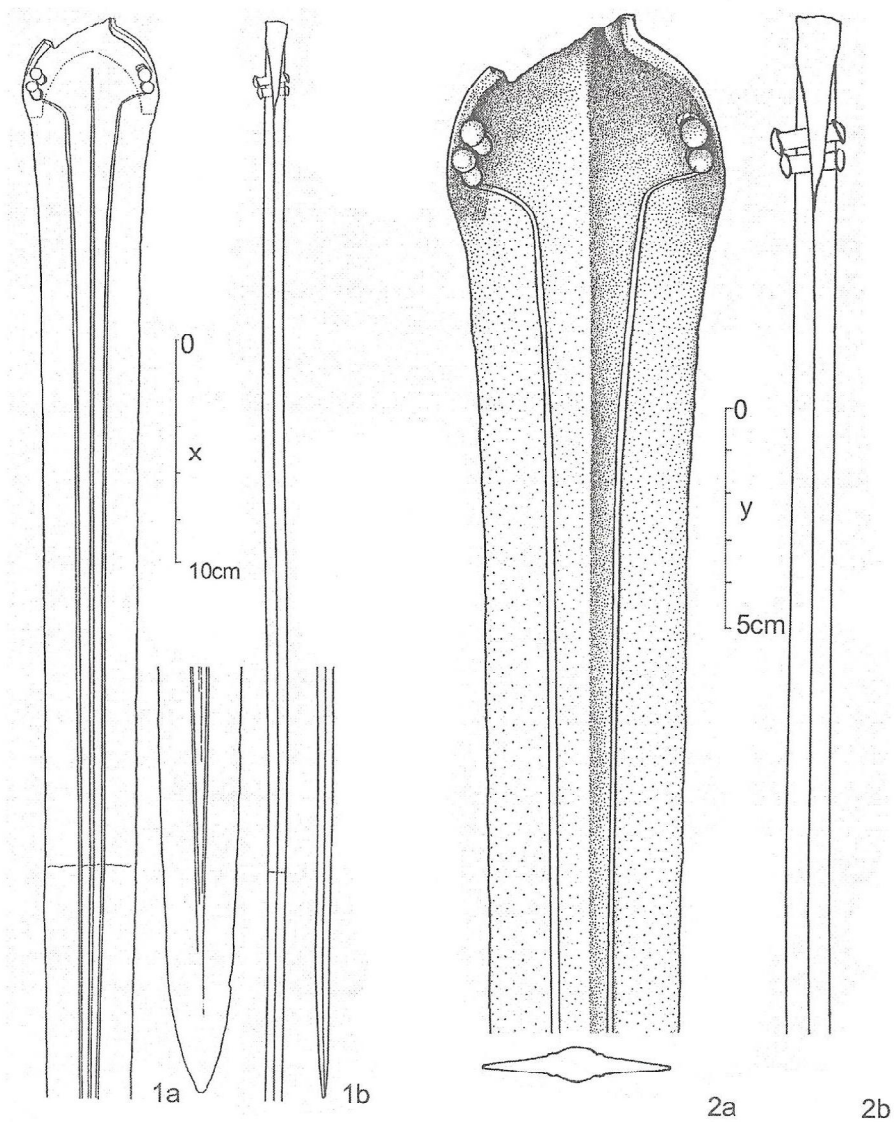
Za stručnými údajmi sa skrýva nasledujúci predmet:

Bronzový meč s jazykovitou rukoväťou (obr. 1). Široká čepeľ plynulo sa zužujúca ku hrotu je rozlomená na dve časti, jazykovitý výbežok slúžiaci na pripevnenie výplne rukoväte z organického materiálu chýba. Dôležité však je, že jeho nasadenie na čepeľ sa dá rekonštruovať (obr. 3: 3). Na zvyšku jazykovitého výbežku možno tiež pozorovať neobvykle širokú okrajovú zosilňujúcu lištu.

Stredom čepele prebieha výrazné rebro strechovitého prierezu vejárovite rozšírené v mieste záchytného oblúku rukoväte. Stredové rebro sprevádza z oboch strán dvojica rytých línií, ktoré sa v mieste uchytenia rukoväte zahýbajú do strán. Na čepeľi nie je odsadené ostrie. Vyhladený povrch meča pokrýva ušľachtilá patina tmavozelenej farby, zlomy na čepeľi a na nasadení jazykovitého výbežku patinované nie sú. Na oboch stranách – pleciah záchytnej platničky sa farbou patiny odlišuje výrazný oblúk s odtlačkom záchytných oblúkov rukoväte. 4 nity so sklepanými hlavičkami sú vyhotovené z tyčinky kruhovo – nepravidelne hraneného prierezu s prierezom 3,5–3,8 mm. Rozmery: dĺžka 678 mm, maximálna šírka 61mm, maximálna hrúbka 9 mm, hmotnosť 767g. Uloženie: SNM-Archeologické múzeum, evidenčné číslo: AP 12709.

Už na prvý pohľad pôsobí meč v stredoeurópskom prostredí cudzím dojmom. Tvarom čepele, výrazným stredovým rebrom ohraničeným dvojicami línií ktoré sa v mieste uchytenia rukoväte zahýbajú do strán i vysokou kvalitou vypracovania patrí do skupiny zbraní typických pre neskorú dobu bronzovú na severe európskeho kontinentu.

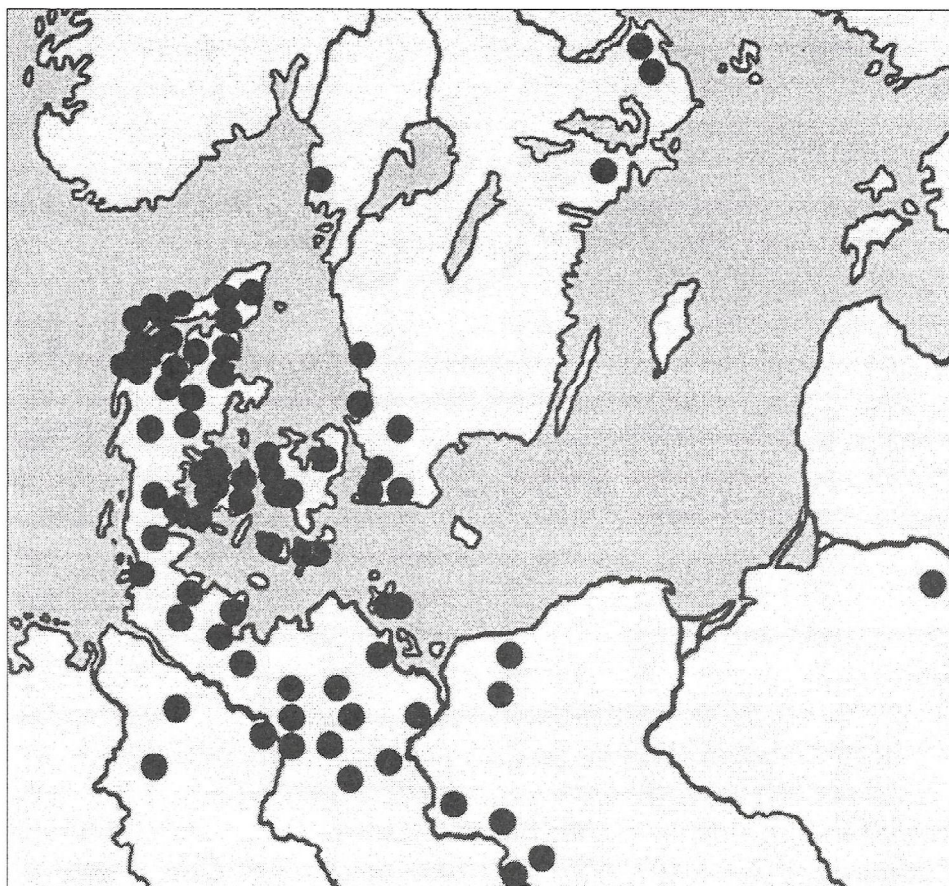
Pre bližšie typové zaradenie je dôležitý mimoriadne úzky začiatok jazykovitého výbežku zosilnený vysokými okrajovými lištami. Na základe uvedeného charakteristického znaku pomenoval E. Sprockhoff skupinu zbraní ako „meče s úzkym jazykom“. Medzi týmito sa vyskytujú aj exempláre s dvojicami nitov umiestnenými v mieste oboch krídiel záchytného oblúka rukoväte (Sprockhoff 1931, Taf. 12: 9) rovnako, ako na exemplári z Lyceálnej zbierky. Spôsob uchytenia rukoväte na ňom naznačuje okrem nitov aj výrazný oblúkovitý odtlačok v patine. S prihliadnutím k odlomenému jazykovitému výbežku odpovedá exemplár z Lyceálnej zbierky svojou dĺžkou (67,8 cm) priemernej dĺžke mečov s úzkym jazykom (73,5 cm).

Obr. 1 Meč s úzkym jazykom z Lyceálnej zbierky

Meče uvedeného typu sú rozšírené v Dánsku, južnom Švédsku a v severnom Nemecku (obr. 2), pričom južný okraj areálu ich rozšírenia neprekračuje líniu toku riek Havela a Spreva v Brandenbursku. V strednej a južnej Európe sa zatiaľ nevyskytli (Sprockhoff 1931, 26, 28).

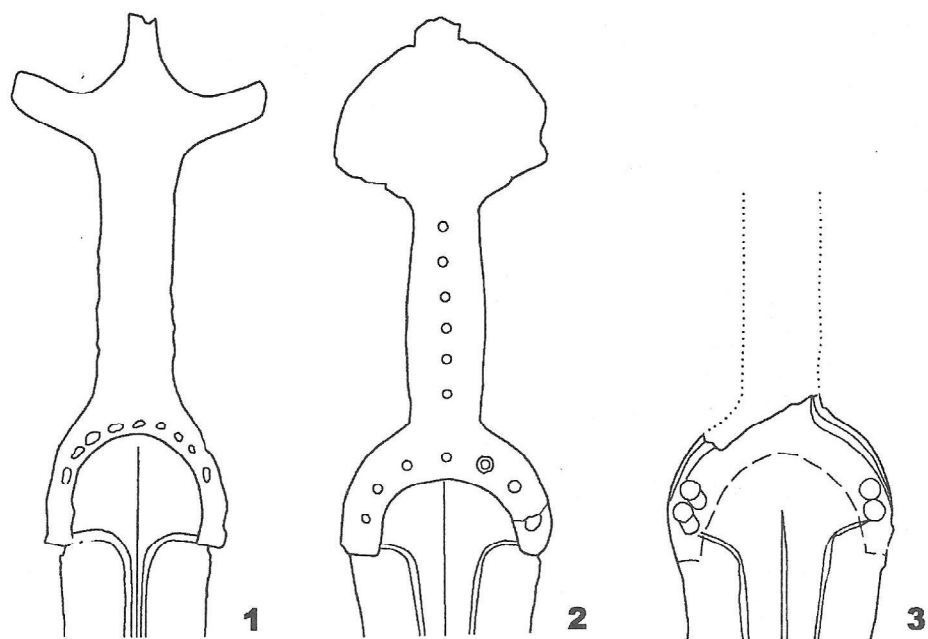
Ich časové postavenie rozpoznal už O. Montelius, ktorý zaradil príbuzný exemplár s rukoväťou ukončenou dvojicou rohových výčnelkov do svojej IV. periódy (Montelius 1885, Pl. IV: 73, 74). Súčasný názor na datovanie mečov s úzkym jazykom sa odvtedy nezmenil, opiera sa o exempláre z depotov i hrobov IV. ako aj V. periódy severskej doby bronzovej, s ťažiskom v staršom období (Sprockhoff 1931, 31; Gerloff 1981, 194), čo zhruba odpovedá neskorej dobe bronzovej (stupeň HB podľa P. Reineckeho) v strednej Európe.

Obr. 2 Rozšírenie mečov s úzkym jazykom (podľa Baudou 1960, Karte 1)

Predpokladáme, že rukoväť nášho meča konštrukčne a tvarovo odpovedala severoeurópskym exemplárom, na ktorých sa vďaka priaznivým podmienkam uchovalo kostené obloženie. Otázne je len jej ukončenie – buď vo forme gombíka ľadvinovitého tvaru (obr. 3: 2) alebo gombíka s dvojicou rohatých výčnelkov (obr. 3: 1). Niektoré meče uvedeného typu z bohato vybavených hrobov pod mohylami (ktoré bývajú označované aj ako kráľovské) majú obloženie rukoväte obtočené zlatým drôtom alebo pokryté zlatou fóliou (Sprockhoff 1931, 27).

Pokým pôvod nášho meča s úzkym jazykom na severe Európy ako aj jeho datovanie na záver doby bronzovej asi nevzbudí pochybnosti, otvorenou otázkou je spôsob, akým sa dostal do školskej zbierky v Rakúsko-Uhorskej monarchii. Najlákavejšou teoretickou možnosťou je, že sa jedná o miestny nález. Podporou sú severské bronzы, ktoré sa vo forme importov v strednej Európe vzácne vyskytujú (Salaš 2000, 397). Informácia, že meč bol získaný kúpou, ale úvahu o stredoeurópskom mieste nálezu veľmi spochybňuje. Ani správu, že pochádza „údajne z Írska“ nemôžeme automaticky akceptovať napriek tomu, že prostredníctvom obchodu so starožitnosťami sa do stredoeurópskych zbierok dostávali v 19. storočí aj bronzové meče z Britských ostrovov (Gerloff 1981, 192). Všetky „severské meče s úzkym jazykom“ sa však našli v oblasti Škandinávie a severného Nemecka (obr. 2)

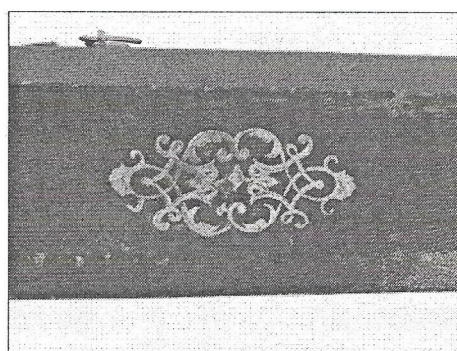
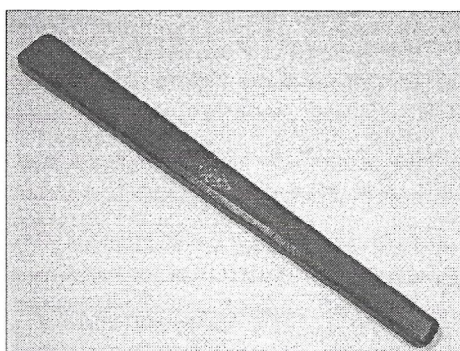
Obr. 3 3: 1 rukoväť meča zo Sjaellandu, 3: 2 rukoväť meča z Løvelbra (podľa Broholm 1949, Planche 3: 1; 4: 2), 3: 3 horná časť meča z Lyceálnej zbierky s rekonštrukciou nasadenia jazyka

a na Britské ostrovy či dokonca do Írska oblasť ich rozšírenia nesiahala. Prinajmenšom základné prehľadné a katalógové práce, ktoré sú k dispozícii (Burges – Colquhoun 1988), meče uvedeného typu odtiaľ neuvádzajú. Miesto nálezu meča s úzkym jazykom z Lyceálnej zbierky musíme označiť ako „neznáme“. Neporušený povrch predmetu vylučuje, že mohol byť vystavený žiaru pohrebnej hranice čo pravda neznamená, že meč nemôže pochádzať z hrobu. Rovnako však mohol byť aj ojedinelým nálezom či súčasťou hromadného nálezu. Chýbajúca patina v mieste zlomu na čepeli a na nasadení jazykovitej rukoväte naznačuje, že k poškodeniu zbrane došlo počas, alebo až po vyzdvihnutí zo zeme.

V zbierke Evanjelického lýcea sa okrem meča severského pôvodu nachádza aj meč liptovského typu (pôvodné číslo 471), ktorého kúpna cena bola tiež 46 forintov (Györik 1888, 23). Zhoda v cene, ako aj následnosť v číslovaní nás vedie k úvahe, či obidva nepochádzajú z neznámej rozpredanej kolekcie. Istou stopou „osudov“ meča s úzkym jazykom pred jeho uložením v Lyceálnej zbierke by mohlo byť ochranné puzdro vyhotovené z lepenky a kože. Na jeho čiernom povrchu sa nachádza ornamentálna výzdoba zlatej farby, vnútro vystiela svetlá jelenia koža. Pánty a uzatváracie háčiky sú z mosadze (obr. 4).

Podľa vyjadrenia PhDr. Š Holčíka, CSc., výzdoba puzdra odpovedá ornamentom používaným na knižnej väzbe. Podľa jeho názoru predmet mohli vyrobiť okolo rokov 1860–1870. Uvedené puzdro vyrobené „na mieru“ je v Lyceálnej zbierke ojedinelé a preto môžeme oprávnenne predpokladať, že meč s úzkym jazykom sa do zbierky dostal už v puzdre. Práve puzdro by sa mohlo stať indíciou, ktorá ukáže na pôvodného držiteľa meča.

Autor bude vďačný za každý údaj prispievajúci k rekonštrukcii cesty, ktorou sa tento vynikajúci výrobok „nordickej doby bronzovej“ dostal do stredoeurópskej školskej zbierky.

Obr. 4 Puzdro, vyhotovené pre uschovanie meča

LITERATÚRA

- BAUDOU 1960 – E. Baudou: Die regionale und chronologische Einteilung der jüngeren Bronzezeit im Nordischen Kreis. Stockholm.
- BROHOLM 1949 – H.-C. Broholm: Danmarks Bronzealder. Fjerte Bind. Danmarks Kultur i den yngre Bronzealder. København.
- BURGESS – COLQUHOUN 1988 – C.B. Burgess – I. Colquhoun: The Swords of Britain. PBF IV–5, München.
- GERLOFF 1981 – S. Gerloff: Westeuropäische Griffzungenschwerter in Berlin. Acta Praehist. et Archaeol. 11/12, s. 192–217.
- GYÖRIK 1888 – M. Györik: Dr. Schimko Dániel – féle érem- és régiség – gyűjtemény Katalógusa a Pozsonyi az ágost. Hitv. Evang. gyülekezet tulajdony. Pozsony.
- HUDEC 1994 – J. Hudec: Egyiptiaka v slovenských múzeách a zbierkach. Diplomová práca na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovy, Praha.
- MONTÉLIUS 1885 – O. Montelius: Dating in the Bronze Age with special reference to Scandinavia. Stockholm. Reedfcia z roku 1886.
- PAULÍK 1982 – J. Paulík: Hromadný nález bronzov sitnianskeho typu z Očovej, okr. Zvolen. Zbor. SNM Hist. 22, s. 19–27.
- SALAŠ 2000 – M. Salaš: Nördliche und nordwestliche Einflüsse in mittel- und jungbronzezeitlichen Hortfunden in Mähren. Pravěk NŘ 10, s. 379–393.
- SPROCKHOFF 1931 – E. Sprockhoff: Die germanischen Griffzungenschwerter. Römisch-germanische Forschungen, Bd.V, Berlin/Leipzig.
- STUDENÍKOVÁ 2004 – E. Studeníková: Ein hallstattzeitlicher Wendelring im Karpatenbecken? K počtě Vladimíru Podborskému, s. 435–445. Brno

EIN SCHWERT NORDISCHER HERKUNFT IN SLOWAKISCHEM NATIONALMUSEUM-ARCHÄOLOGISCHEM MUSEUM

JURAJ BARTÍK

Seit Ende des Jahres 1961 verwaltet das Slowakische Nationalmuseum-Archäologische Museum in Bratislava die Sammlung des Evangelischen Lyzeums, die im 19. Jahrhundert von seinem Professor Dr. Daniel Šimko errichtet und ausgebaut wurde. Deren Teil ist ein in der Slowakei einzigartiges Bronzeschwert, das laut dem Katalog für 46 Forint gekauft wurde und angeblich in Irland gefunden war (Györik 1888, 24).

Ein Griffzungenschwert aus Bronze (Abb. 1). Die breite Klinge, die sich fließend zur Spitze verjüngt, ist in zwei Stücke gebrochen, der zungenförmige Ausläufer zur Befestigung des Griff-Versatzes aus orga-

nischem Material fehlt. Es ist jedoch wichtig, dass sein Aufsetzen auf die Klinge rekonstruierbar ist (Abb. 3: 3). An dem Rest des zungenförmigen Ausläufers kann man auch eine ungewöhnlich breite verstärkende Randleiste beobachten. Die Art der Befestigung des Griffes ist neben Nieten auch durch einen deutlichen bogenförmigen Abdruck in der Patina angedeutet. Durch die Mitte der Klinge verläuft eine deutliche Rippe von dachförmigem Durchschnitt, an der Stelle der Griffplatte fächerartig erweitert. Die mittelständige Rippe wird auf beiden Seiten von je einem Paar von Ritzlinien begleitet, die an der Stelle des Griffaufsatzes zu den Seiten ausladen. Auf der Klinge ist die Schneide nicht abgesetzt. Die geglättete Oberfläche des Schwertes ist mit einer dunkelgrünen Edelpatina bedeckt, die Brüche auf der Klinge und auf dem Aufsatz des zungenförmigen Ausläufers sind nicht patiniert. Auf beiden Seiten – Schulter der Griffplatte der Klinge unterscheidet sich durch seine Patinafärbung ein deutlicher Bogen mit Abdruck von den Fangbögen des Griffes. 4 Pflocknieten sind aus einem Stab von kreisförmig – unregelmäßig kantigem Durchschnitt von 3,5–3,8 mm gemacht. Ausmaße: Länge 678 mm, Maximalbreite 61 mm, Maximaldicke 9 mm, Gewicht 767 g. Aufbewahrungsort: SNM-Archäologische Museum, Evidenznummer: AP 12709.

Das Schwert gehört in die Sprockhoffs Gruppe von „Schwertern mit schmaler Zunge“, die in Dänemark, Südschweden und Norddeutschland verbreitet sind (Abb. 2) und zeitlich vor allem in die IV. Periode der nordischen Bronzezeit gehören (Sprockhoff 1931, Taf. 12: 9).

Während die Herkunft und Datierung von unserem Schwert wohl keine Zweifel erwecken, eine offene Frage bleibt die Art, auf welche es in eine Schulsammlung in Österreich-Ungarn gelangte. Die verlockendste Möglichkeit ist, dass es sich um einen Lokalfund handelt. Jedoch, die Information, dass das Schwert durch Einkauf gewonnen wurde, macht die Erwägung über eine mitteleuropäische Fundstelle sehr zweifelhaft. Auch die Nachricht, dass es „angeblich aus Irland“ stammt, können wir aber nicht automatisch akzeptieren, denn alle „nordische Schwerter mit Schmalen Zunge“ wurden in Skandinavien und Norddeutschland gefunden (Abb. 2) und auf die Britischen Inseln oder sogar nach Irland hat ihr Verbreitungsgebiet nicht hineingereicht. Die Fundstelle des Schwertes mit Schmalzunge aus der Lyzeumssammlung ist also unbekannt. Die intakte Oberfläche des Gegenstandes schließt aus, dass er dem Feuer eines Scheiterhaufens ausgesetzt sein konnte, das bedeutet aber nicht, dass er aus einem Grab nicht stammen kann. Jedoch, er konnte ebenfalls ein Einzelfund oder ein Teil von einem Hortfund sein. Der Zustand der Patina am Klingensbruch und an der Aufsatzstelle des Zungengriffes deuten an, dass es zur Beschädigung der Waffe während oder nach der Behebung aus der Erde gekommen ist.

Eine gewisse Spur des „Schicksals“ von dem Schwert mit Schmalen Zunge vor seiner Deponierung in der Sammlung könnte eine Schutzscheide aus Pappe und Leder sein. Auf deren Oberfläche befindet sich eine Ornamentverzierung goldener Farbe, das Innere ist mit hellem Hirschleder ausgekleidet. Die Angeln und Schließhaken sind aus Messing gemacht (Abb. 4).

Nach der Ansicht von Dr. Holčík konnte man den Gegenstand rund um die Jahre 1860–1870 gefertigt haben. Die obengesagte Scheide gemacht „nach Maß“ ist in der Lyzeumssammlung vereinzelt und deswegen können wir berechtigt annehmen, dass hier das Schwert mit Schmalen Zunge bereits in der Scheide angekommen ist. Gerade die Scheide könnte ein Indiz werden, das auf den ursprünglichen Halter des Schwertes zeigt.

Der Autor wird dankbar sein für jede Angabe, die zur Rekonstruktion des Weges beiträgt, auf dem dieses ausgezeichnete Erzeugnis der „nordischen Bronzezeit“ in eine mitteleuropäische Schulsammlung gelangte.